

9. Съществува една повсеместност на използване на граждани от най-различни професии, социално положение и произход за събиране на шпионски сведения и то на тъмно от страна на френското разузнаване

10. Нашите следствени органи бяха изненадани, че следствието не може да открие нито една вербовка (бел. от френска страна), извършена съгласно законите на теорията, както и какви са били методите и действията им...“

За съжаление, присъдите са произнесени, екзекуциите – изпълнени, а анализът остава дълбоко скрит в архивите на ДС – Варна!

10.4. Д-р Петко Момчилов и малкият католически процес

Д-р Петко Момчилов е внук на възрожденеца даскал Иван Момчилов от Елена, един от водачите на българската интелигенция от Търновски окръг в борбата за църковна независимост и основател на училището в Елена, наречено от П. Р. Славейков „Даскалоливница“. Неговият род дава на България забележителни личности. Най-големият му син Никола е учител и преводач, участник в Руско-турската война, награден с Георгиевски кръст за храброст, по-късно околийски началник и съдебен следовател; вторият му син Иван преподава български език и литература в Трета софийска мъжка гимназия „Уилям Гладстон“, а третият, Михаил, завършва инженерство в Дрезден, преподава аналитична механика във Физико-математическия факултет на СУ, главен инженер по изграждането на жп линиите София–Каспичан и София–Радомир, печели конкурс за изграждане на софийската канализация, има общи проекти с известния френски инженер Александър Густаф Айфел, основател и пръв председател на БИАД³⁸². Четвъртият му син е архитект Петко Момчилов, завършил архитектура в Прага. Проектира едни от най-представителните сгради в София, Русе, Варна. Негово дело е и бившият Софийски нотариат, който е семейната къща на брат му Михаил и неговата съпруга австрийската баронеса Филипина фон Услар-Глайхен. Техният син Александър Момчилов (Чоки), завършил образованието си в САЩ, се завръща в България след 9 септември 1944 г. и започва работа в Американската легация. През 1945 г. е обявен

³⁸² Цонев, Младен. Дейци на Българското инженерно-архитектно дружество 1893–1949 – Енциклопедичен справочник. София, Марин Дринов, 2001.

за вражески елемент и по бързата процедура е вкаран в концлагера „Куци-ян“, откъдето не се завръща³⁸³.

Никола и Петко Момчилови са внуци на даскал Иван Момчилов, от третия му син Иван. Никола завършва висшето си образование във Франция. Ръководи БНБ в годините на Световната депресия. От 1935 г. е пълномощен министър в Швейцария и представител на България в Обществото на народите. От 1938 г. е пълномощен министър в Англия, а когато България се присъединява към Тристранния пакт, подава оставка в знак на протест и слага край на дипломатическата си кариера. Сътрудничи на известни изследователски институти. Отказва предложението на ОФ власт да оглави финансовото министерство и не се завръща в страната.

Д-р Петко Момчилов (1893, Велико Търново) учи медицина в Лион. Два пъти прекъсва следването си и е доброволец в Балканската и Първата световна война. След Първата световна война френските власти му отказват да продължи обучението си във Франция и той завършва в Неапол, където защитава докторат в областта на хирургията. До 1922 г. е военен лекар в Пловдив и в София, след което до 1927 г. е асистент на проф. Ал. Станишев³⁸⁴.

През 1927 г. закупува в Ямбол сградата на тютюнев склад и я превръща в хирургическа клиника с рентгенова зала, кабинети по вътрешни болести, уши-нос-гърло и АГ и амбулатория, известна като „Момчиловата клиника“. Член е на ръководството на Ловното дружество в Ямбол и е сред създателите на Археологическото дружество и на ямболската масонска ложа „Кабиле“.

През Втората световна война д-р Петко Момчилов е началник на военната болница в Банкя, съпругата му е мобилизирана и инспектира влаковете на Червения кръст, самолети и други превозни средства, а голямата им дъщеря, завършила самарянски курсове, е доброволка към подвижна операционна за първа помощ на ранените на фронта. Семейството на д-р Момчилов следва доброволческата традиция в семейството на съпругата му Христина Панайотова (внучка на подполковник Панайотов, командир на 58-и пехотен Опълченски полк, участвал в шурма на Одринската крепост), която заедно със сестрите си, със своята майка Пелагия и нейния брат архимандрит Паисий Пастиров, игумен на Бачковския манастир, са доброволци в частите на Червения кръст още през Първата световна война.

³⁸³ Ценкова, Искра. Между кръста и петолъчката. Непознати софийски истории – Домът на баронеса Глайхен. С., Авлига, 2016, с. 187–192.

³⁸⁴ Сиромасова, Иванка. Дело № 2292/52 г. Случаят д-р Момчилов. София, 2012.

След 9 септември 1944 г. клиниката на д-р Момчилов е национализирана и той постъпва в Ямболската държавна болница, където завежда АГ отделение. Заедно със зетя си архитект Сиромахов конструират първия ку-вюз за недоносени деца. В периода на неговото ръководство смъртността при новородените и родилките в отделението значително намалява, с което д-р Момчилов придобива известност в цяла България³⁸⁵.

На 29 септември 1952 г. д-р Момчилов е арестуван и става подсъдим в „малкия католически процес“ срещу седем католически свещеници, обвинени, че са шпиони на френското и ватиканското разузнаване и са участвали в нелегална контрареволуционна организация срещу властта в НРБ, и двама граждани католици. Този процес започва непосредствено след приключването на „големия католически процес“. В обвинителния акт на д-р Момчилов е записано, че той „е стар шпионин. Най-напред е бил завербуван от френското разузнаване през 1917 г. ... Освен за френското и ватиканското разузнаване обвиняемият Момчилов е работил и за гръцкото разузнаване ... работил и за турското разузнаване“³⁸⁶. Обвинен е още, че е предавал на брат си Никола в Англия поверителни сведения, а „Основаването на Скаутската организация от д-р Момчилов е първият негов сигнал, че е ярък последовател и защитник на английските империалисти или така наречените масони“³⁸⁷.

Следствието приключва много бързо: „Съдът намира, че доказателствата са пълни... Поради изключителната важност и характера на настоящето дело, съдът намира, че същото следва да се гледа при особена бързина“³⁸⁸.

В мотивите на съдията е записано, че подсъдимият Момчилов е: „...готов да служи на интересите на всяка страна, само не на своята родина. Такова поведение е напълно в съгласие с менталитета на този подсъдим, възпитан в масонските ложи, в двореца, в скаутската и ловната организации“.

На 24 декември 1952 г. д-р Петко Момчилов е осъден на смърт и пълна конфискация на имуществото и след един месец е разстрелян.

Процесът има огромен отзвук сред гражданите на Ямбол. За няколко дни те събират десет хиляди подписа в негова защита, но това е без значе-

³⁸⁵ Пак там.

³⁸⁶ Обвинителен акт по сл. Дело № 242/52 на ДС – София – преписка № 11764/52 на Софийска окръжна прокуратура. Протокол от подготовителното заседание на Софийски окръжен съд, наказателно отделение, София, 3 декември 1952 г.

³⁸⁷ Сиромахова, Иванка. Цит. съч., с. 36.

³⁸⁸ Протокол от подготовителното заседание на Софийски окръжен съд, наказателно отделение, София, 28 ноември 1952 г.

ние за съдебния състав, чийто председател е Екатерина Биолчева, наречена „кървавата Катя“³⁸⁹.

Защо е била необходима тази жестока разправа с човек, който явно не е имал нищо общо със скалъпените срещу него обвинения и чийто живот е пример за гражданска почтеност, професионализъм и родолюбие? Най-точният отговор, макар и четири десетилетия по-късно, дава д-р Камен Гърдев от Ямбол:

*„Блестящата му медицинска и обща култура, голямата му ерудираност, богатото му въображение, независимото поведение и спокойствие стават привлекателни за доста млади и интелигентни лекари, пребиваващи по това време в града. Това дразни властите, които искат по всяка вероятност да подчинят интелигенцията... Може би затова за жертва е избран един от колоритните представители, съчетаващ в себе си западната култура и дълбокият народностен корен.“*³⁹⁰

След 1989 г. дъщерите му Тодорка Момчилова и Иванка Сиромасова изискват преглед по реда на надзора на делото. Съдът се произнася, че „присъдата е и явно необоснована, тъй като няма никакви доказателства за целенасочено събиране на сведения, представляващи държавна тайна и предаването им на чужди разузнавания. Както се казва и по-горе, съдът е направил необосновани изводи въз основа на превратни тълкувани твърдения на свидетели и т.н. признания на този подсъдим“.

Д-р Петко Момчилов е реабилитиран на 13 април 1993 г.

10.5. Силата на слабите – Неофит Цаков и Софроний Ников

Съдбата на Неофит Цаков, правнук на народния учител и книжовник Неофит Рилски, и на Софроний Ников, наследник на богатия възрожденски род Никови, от с. Буйновци, Еленско, е красноречив пример за отношението на комунистическата власт към хората, които в името на своята вяра понесоха жестоките ѝ удари и макар и сами и слаби, изправени срещу нея, от мъченици станаха герои и „от слаби станаха силни“!

³⁸⁹ Мишляков, Свилен. Кървавата Катя не съдеше, посичаше издънките на големите български родове. // Труд, № 48, 1991.

³⁹⁰ Истината за д-р Петко Момчилов. Forum Medicus, XII, 1990, с. 6.